

Т.Қ.Жүргенов атындағы Қазақ ұлттық өнер академиясының

докторанты Бакеева Мадина Кайратжановнаның

6D040600- Режиссура мамандығы бойынша

философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін жазылған

«Қазақстан телевизиясында ұлттық контент құрудағы режиссура генезисі мен даму перспективалары» атты диссертациясына жазылған

ШҚІР

1. Зерттеу тақырыбының өзектілігі және жалпы ғылыми әрі мемлекеттік бағдарламалармен (тәжірибенің және ғылым мен техника дамуының сұраныстарымен) байланысы.

Докторант Бакеева Мадина Кайратжановна «Қазақстан телевизиясында ұлттық контент құрудағы режиссура генезисі мен даму перспективалары» атты диссертациялық зерттеуінде дүниежүзілік жаһандану сатысында қарқынды дамып келе жатқан цифрландыру тенденциясын, отандық телеарналарда контенттің пайда болуы, даму жолдары және оның сипаттық ерекшеліктері аспектісінде салыстырмалы-сипаттамалық, теориялық талдау негіздемелерге сәйкес режиссураның телевизиялық стандарттары арқылы сапалы контент жасаудағы маңыздылығына талдау жүргізіп, сараптады. Диссертациялық зерттеудің маңыздылығы телеарналардағы заманауи экрандық контентті зерттеу арқылы «ұлттық контент» жасаудың тиімді жолдарын қарастырды.

Қазақ телевизиясындағы заманауи контентті режиссураның тарихи-салыстырмалы зерттеу әдістері арқылы жаһандық тенденцияларға сәйкестендіру, сапасын арттыру, ілгері дамыту перспективалары ағымдағы зерттеудің негізгі нысаны болып табылды. Зерттеудің өзектілігін айқындау мақсатында отандық телеарналар жұмысы шетелдік телеарналармен салыстырыла қарастырылды. Телебағдарламалар тақырыбы мен контенті анализ әдісі негізінде сараланып, бағдарламалар мазмұнына зерттеу жүргізілді.

Докторант, басты мәселелердің бірі – әлемдік және отандық телевизиядағы режиссураны зерттеуде оның кемшіліктері мен жетістіктерін айқындай отырып, телеконтент сапасының даму жолдарына талдау жасады.

2. Диссертацияға қойылатын «Ғылыми дәрежелер беру ережелерінің» талаптары шегіндегі өзектілігі.

Диссертанттың зерттеп отырған жұмысының ғылыми деңгейі, рәсімделуі, мазмұны, жаңалықтары мен қорғауға ұсынылатын нәтижелері, тұжырымдамалары 6D040600 – Режиссура мамандығына және Қазақстан Республикасы Білім және ғылым саласындағы Бақылау комитетінің Ғылыми дәрежелер беру ережелерінің талаптарына толық сәйкес келеді. Мақсаттары мен міндеттері ғылыми тұрғыда толық жүйеленген. Диссертант диссертациялық жұмысын орындау барысында төмендегідей ғылыми нәтижелерге қол жеткізді:

1-ші ғылыми нәтиже. Әлемдік телережиссураның генезисі мен даму кезеңдері сарапталып, контент терминінің негізгі сипаттық белгілері анықталды. Контент ұғымының белгілері айқындалып, оның әлемдік телевизия саласындағы негізгі тұжырымдамалары жүйеленді;

2-ші ғылыми нәтиже. Масс-медиа зерттеулеріндегі телережиссураның теориялық және техникалық негіздері анықталды;

3-ші ғылыми нәтиже. Әлемдік деңгейдегі телережиссураның заманауи экрандық контент құру үрдістері алғаш рет сараланып, зерттеу нысаны ретінде қарастырылды;

4-ші ғылыми нәтиже. Отандық телевизияның қалыптасуы, яғни әдістерінің сапалы телевизиялық контент құруына және дамуына сараптамалық талдау жүргізіліп, тұңғыш рет қазақ телережиссурасы ғылыми тұрғыда жүйеленіп зерттелді;

5-ші ғылыми нәтиже. Қазақстандық телеарналардағы контент құрудың өзекті мәселелері айқындалды;

6-шы ғылыми нәтиже. Отандық телеарналардағы контенттің сапалық ерекшеліктері нақтыланды;

7-ші ғылыми нәтиже. Медиа продакшн кеңістігінде заманауи технологияларды қолдану тәсілдері ұсынылды;

8-ші ғылыми нәтиже. Медиа платформалар кеңістігінде жаңа технологиялар мен режиссураны модернизациялау әдістері арқылы ұлттық контент қалыптастырудың жолдары қарастырылды.

9-шы ғылыми нәтиже. Бүкіләлемдік жаһандану үрдісінде отандық телеконтенттің тақырыптық-шығармашылық, мағыналы-мазмұндық даму перспективалары жүйеленді;

10-шы ғылыми нәтиже. Экрандық өнер саласының теориялық негіздерін зерттей келе, автор заманауи талаптарға сай, экрандық салаға қатысты көркемдік және техникалық шешімдерді, этикалық-эстетикалық, мағыналы-мазмұнды әдіснамалық принциптерді қамтитын жаңа «сапалы экрандық құралдар» (СЭК) терминін қолданысқа (айналымға шығаруға) ұсынды.

11-ші ғылыми нәтиже. Экрандық салада режиссуралық кәсіптің барлық ауқымын қамтитын, оның теориясына сүйене отырып жүзеге асатын шығармашылық шешімдерінің, әдіс-тәсілдерінің нәтижесінде қолданылатын, тұңғыш ғылыми айналымға «Режиссерлық формат» терминін енгізді.

3. Ізденушінің диссертацияда тұжырымдалған әрбір нәтижесінің, тұжырымдары мен қорытындыларының негізделу және шынайлық дәрежесі.

Докторанттың диссертацияда мазмұндаған тұжырымдары мен қорытындыларының теориялық-әдіснамалық негізін анықтауда тарихи-танымдық, оқу-әдістемелік, энциклопедиялық-анықтамалық, өнертанушылық әдістерін қолданды.

Бірінші тарауда отандық телевизияның тенденцияларына әлемдік телевизияның құрылымының тікелей әсері ғылыми тұрғыдан қарастырылды. Телевизиялық режиссураның сапалы, заманауи контент бағытының қалыптасу және даму кезендері, сипаттары мен тұжырымдары, сонымен қатар, телевизия режиссурасының, техникалық үдерістің контенттік мазмұнға әсерлері тарихи-теориялық тұрғыдан зерделенді.

Екінші тарауда қазіргі телевизия өндірісінде заманауи режиссура – контенттің ең тиімді және қажетті құралы екендігі нақтыланды. Отандық телевизияның дамуында ұлттық менталитет пен кеңестік дәуірдің сипаттарына сүйене отырып жасалған алғашқы қадамдары зерделеніп, кейбір ашылмаған тарихи тұстарына мән берілді. Қазақ телевизиясына елеулі еңбек сіңірген аға буын телевизия мамандарының зерттеулері сараланды. Осы аспектілердің нәтижелеріне сүйене отырып, отандық телевизияның перспективаларына болжамдар жасалынды.

Үшінші тарауда докторант телевизиялық контентті зерделей келе оның техникалық құрылымдарға негізделгенін, әлеуметтік-психологиялық әсерлерін талдай, перспективалық даму жолдарын саралады. Жаһандану үрдістері салдарынан туындаған эфирлік платформалардың жаңа түрлеріне сипаттамалық түсініктер беріп, отандық эфир кеңістігіндегі перспективаларды нақтылады. Сонымен қатар, теориялық тұжырымдамалар

жасалып, анықтамалар берілді. Зерттеудің мақсатын айқындау үшін Отандық және шетелдік телеарналар мысалға алынды. Отандық телевизия саласындағы контент құрудағы режиссураның технологиялық орны мен маңызын теориялық тұрғыда негіздей отырып, қорытындылар шығарылды.

Ғылыми зерттеудің теориялық - әдіснамалық негізін анықтауда тарихи - танымдық, оқу-әдістемелік, энциклопедиялық-анықтамалық, өнертанушылық әдістерді кеңінен қолданды. Тарихи-танымдық тақырыптарды аудио-визуалды өнер тұрғысынан зерттеуде: Ан. Вартанов, Р. Арнхейм, Ж. Садуль, Е. Теплиц, С. Эйзенштейн, Л. Кулешов, Г. Козинцев, М. Мартен, С.И.Фрейлих, А. Н. Митта сияқты шетел ғалымдарының еңбектеріне сүйенді. Телевизия үлгісіндегі жаңа эфирлік платформаларды анықтауда, медиа технологиялар шеңберінде К. Разлогов, Э. Багиров, В. Костоусов, С.Фурцева, Ю. Богомоллов сынды ғалымдардың еңбектері пайдаланылды. Заманауи экрандық өнер режиссурасының бағытын зерделеуде отандық телевизия зерттеушілерінің ғылыми-зерттеу жұмыстары басшылыққа алынды. Олардын М.К.Барманкулов, С.Барлыбаева, Қ.Тұрсын, Ж.Әбдіжәділқызы, Г.Б.Абильдина, Ж. Тойбаева, Т.Кабиеваның жұмыстары пайдаланылды.

4. Ізенушінің диссертацияда тұжырымдалған әрбір ғылыми нәтижесі (қағидасы) мен қорытындысының жаңалық дәрежесі.

1. тұжырым. Әлемдік телевизияның генезисін зерттеуде телережиссураның қалыптасу тарихында негізгі үш кезеңі айқындалды: 1) Телевизияның дербес медиа саласына айналуы (1940-жж.). 2) Телережиссура саласында кинорежиссура принциптерінің бейімделуі (1950 – 1960 жж); 3) Телевизия режиссурасының қалыптасуы (1960 – 1970 жж.); Телевизиялық контент ұғымының негізгі сипаттық белгілері – ЖТС түсірілімі, көпкамералық түсірілім, синхрон, тікелей қосылым, БМЖ (Бейнемагниттік жазба), т.б. зерттеуде бірлікте қарастырылды. Әлемдік телевизия саласындағы негізгі эфирлік тарату форматтары – аналогтік, кабельдік, спутниктік, цифрлық сигнал тарату жүйесі мен стримингтік платформалар жүйелері айқындалды;

2. тұжырым. Масс-медиа саласында телевизияның ХХ ғ. 1950 – 1970 жж. қалыптасқан шығармашылық-көркемдік, 1980 – 1990 жж. техникалық мүмкіндіктерінің теориялық негіздері: экран тілі, авторлық режиссура, телемонтаж принциптері, түсірілім әдістері, телевизияның техникалық тәсілдері және т.б. қарастырылды. Телережиссураның теориялық аспектілерін зерттеу жұмысының нысаны ретінде қарастырып, телережиссураға негізделген ғылыми-теориялық зерттеулер базасының аздығы анықталды.

3. тұжырым. Әлемдік телевизия үлгілері: көпкамералы (мультикам) түсірілім, студиялық, ЖТС-тік, деректі-хроникалық, бейсызықты монтаж, түсіру әдістері негізінде бірыңғай телережиссура стандарттары енгізілді. Енгізілген стандарттарға сәйкес заманауи телевизиялық контенттің технологиялық мүмкіндіктерді пайдалану арқылы дамуы сараланды. Контенттің жанрлық, мазмұнды-мағыналық бағыттары ескерілді. Әлемдік заманауи телевизия саласында контент құрудың жанр, мәтін әрі жаңаша түсіру үлгілерінің қалыптасқандығы нақтыланды. Әлемдік үрдістерге сай контент құруда телережиссураның жаңашыл стандарттарының қолданысқа түскендігі шетелдік және отандық нақтылы мысалдармен келтірілді .

4. тұжырым. Қазақ телевизиясы әлем телевизиясы сынды өз тарихында бірнеше даму кезеңдерінен өтті. Отандық телевизияның құрылу кезеңі әлемдік үдерістен кешірек қалыптасқанымен, жаңадан құрылған аудио-визуалды медиа ретінде ұдайы даму үстінде. Осы орайда отандық телевизия тарихындағы контент құрудың бірнеше кезеңдері жүйеленді: 1). Қазақстанда алғаш рет телевизиялық эфир арқылы бағдарламалар тарату тәжірибесі (1958 – 1960 жж). 2). Ұлттық кәсіби мамандар базасының құрылуы, телебағдарламалар аясының кеңеюі (1960 – 1970 жж). 3). Телебағдарламалардағы ұлттық контент үлесінің артуы (1970 – 1980 жж). 4). Қазақстанның тәуелсіздік алуымен эфир тарату жүйесі саяси-әлеуметтік, мәдени-ақпараттық тұрғыда да дербес құрылымға айналып, отандық телеконтенттің тақырыптық-мазмұндық тұрғысынан трансформациялануы (1991 ж. бастап). 5). Қазақстандық телевизияның цифрлық форматқа ауысуына байланысты телебейненің техникалық сапасының жақсарып, өндірістің барлық сатыларының оңтайландырылу кезеңі (2012 ж. бастап).

5. тұжырым. Зерттеуші қазақстан медиа кеңістігіндегі телеарналардың контент жасауда техникалық, мазмұндық мәселелерін қарастыра отырып, телевизияның аудио-визуалды экрандық сала ретіндегі негізгі мәселелерін белгіледі: заманауи жаңа техника мен технологияларға тәуелділігі, жекелеген техникалық кәсіби мамандар тапшылығы, түпнұсқа контенттің аздығы, бәсекенің төмендігі, авторлық және құқықтық нормативтердің сақталмауы.

6. тұжырым. Отандық телевизиялық контентті саралау нәтижесінде оның өзіндік ерекшеліктері айқындалды. Мәселен, тақырыптық-жанрлық құрылымы, мазмұны мен формасы. Отандық контент құрудағы психологиялық, техникалық, технологиялық тұстары және құрылымдық ерекшелері зерделенді. Яғни, контент мазмұнында ұлттық болмыс пен

рухани құндылықтар мәселелерін айқын көрсету, ұлттық контентті жасауда сапасына үлкен мән беру мәселелері қарастырылды.

7. тұжырым. Әлемдік медиа продакшн, отандық экрандық сала және жаһандық стримингтік платформалар кеңістігінде заманауи цифрлық эфир тарату, интерактивті-коммуникациялық байланыс, интернет және әлеуметтік желі технологиялары прогрессивті даму үрдісімен ерекшеленетіндігі сараланды.

8. тұжырым. Медиа платформалар контекстінде ұлттық контент құру үрдісі рухани құндылықтарды қайта жаңғырту, отандық телевизия ұғымын қалыптастыру технологиялық прогресс тұрғысында айқындалды. Соның нәтижесінде, отандық телеарналардағы контенттің қалыптасу жолы анықталып, аудио-визуалды сала ретінде жаңаша сипатқа ие болды. Рухани жаңғыру бағытында, жаһандану үрдісіне сәйкес, әлемдік режиссура стандарттары негізінде перспективалары мен көркемдік ерекшеліктері жүйеленді. Ұлттық контентті құру – ұлттық кодты анықтау, ұлттық бірегейлік мәселелері, рухани құндылықтарды жаңғырту, тарих пен өркениетті ұлт санасында қалыптастыру, халықтың әлеуметтік мәселелердегі сауатын арттыру сияқты маңызды мәселелерді шешетіндігі айқындалды.

9. тұжырым. Технологиялық даму құбылыстары ХХІ ғ. жетік меңгеріліп, өзектілігін жоймаған, телевизиялық тың дүниелерді қайта модернизациялауға арналған жаңа перспективалар кеңістігінде қарастыру ұсынылды. Отандық медиа кеңістігінде әлемдік үрдістерге сай заманауи стримингтік платформаларды енгізіп, ұлттық контентке негізделген өнімдермен толықтыру маңыздылығы нақтыланды. Жаһандану процесінде әлемдік медиа кеңістікке жаңадан қосылған стримингтік платформалар динамикасын анықтап, контенттің жаңа үлгілерін отандық нарыққа енгізу мәселері ұсынылды.

5. Алынған нәтижелердің ішкі бірлігінің бағалануы.

Диссертациялық жұмыс үш бөлім, әр бөлім үш тараушадан құралған және құрылымы, мазмұны, зерттелу деңгейі мен қорытындысы жүйелі, әрі логикалық тұтастықты сақтайды. Зерттеу жұмысы толыққанды ғылыми зерттеу жұмысы болып табылады. Себебі, әрбір тұжырым мен ғылыми жаңалығы дәлелденген. Жалпы саны 131 тең ғылыми еңбектер, монографиялар мен мақалаларды пайдаланған, негізгі мәтіні компьютерлік терілімде 122 құрайтын беттерді қамтиды.

Зерттеу жұмысының теориялық негіздері мен тәжірибелік нұсқаулары өзара мағыналық байланыста және нәтижелік тұжырымдары сәйкес. Көтерілген мәселелері мен ұсынылған жаңалықтары дәйекті, тұжырымдары мен нәтижелері айқын, теориялық сараптаулары, талдаулары, дәлелдері өзара сабақтастықта үйлесімділігін тапқан.

Ғылыми зерттеудің теориялық-әдіснамалық негізін анықтауда тарихи-танымдық, оқу-әдістемелік, энциклопедиялық-анықтамалық, өнертанушылық әдістер кеңінен қолданылды.

Ізденуші тұжырым жасауда теориялық зерттеулер мен тәжірибелік материалды ұтымды пайдаланды.

6. Ізденушінің алған нәтижелерінің тиісті өзекті мәселені, теориялық немесе қолданбалы міндетті шешуге бағытталғандығы.

«Қазақстан телевизиясында ұлттық контент құрудағы режиссура генезисі мен даму перспективалары» диссертациялық ғылыми жұмыс телевизияның тарихи даму аспектілеріне ден қойып, оның дамуының қыр-сырларын аша отырып, уақыт кезеңіндегі трансформацияларын зерттейді. Даму сатысының кезеңдерін онжылдықтарға бөліп, сол кезеңдегі өзгерістеріне шолу жасап, сол кезеңдерге сәйкес жаңалықтарын айқындайды. Диссертациялық жұмыс, телевизия саласында білім алушыларға, ізденушілерге ғылыми-әдістемелік нұсқау, оқу-әдістемелік құрал болады.

7. Ізденушінің диссертацияда тұжырымдалған әрбір нәтижесінің, тұжырымдары мен қорытындыларының негізделу және шынайлық дәрежесі.

Ғылыми зерттеуде отандық медиа кеңістікте телевизиялық контенттердің тарихы, режиссураның даму перспективалары зерттелді. Телережиссураның белгілі бір контент аясында даму шартына сай отандық медиа кеңістікте, тұрақты қалыптасқан контенттік арналардың болуы заңды құбылыс. Бұл тұжырымдама негізінде ізденуші келесі шешім жолдарын ұсынды:

1. Отандық медиа алаңда бірыңғай бағыттағы арналарды қалыптастыру.
2. Бірыңғай бағыттағы, моноконтентті арналар санын көбейту.
3. Моноконтентті арналар топтамаларын еркін даму үдерісіне бейімдеу. Аталған шешімдер, арналардың өзін-өзі дамыту, қаржыландыру саясатына көшу жолдарын ұсынады.

Докторант ұсынып отырған қорытындылар мен нәтижелерінің ғылыми негізі айқын. Еңбек алғаш рет отандық телережиссураның кешегі кеңестік қалыптың қойнауынан шығып, оның тәуелсіздік тұсындағы әлемдік және жақын шетелдік елдердің ізденістегі жолдарын барлай отырып, қазақ телережиссурасының өзіндік бет-бейнесін нақтылау, айқындау бағытындағы ізденістерін саралаған. Осыған орай, нақты тұжырымдар ұсынған. Зерттеуде келтірілген негіздемелер нәтижесінде осы салада заманға сай мамандар даярлаумен қатар, олардың жаңа жүйедегі ізденістері мен іс-тәжірибелерін күнделікті қолданысқа енгізу жолдары көзделген.

8. Диссертацияның негізгі қағидасының, нәтижесінің, тұжырымдары мен қорытындыларының жарияланымда расталуы.

Диссертация жұмысының қағидалары мен нәтижелері, тұжырымдары мен қорытындылары ҚР БҒМ Білім және ғылым саласындағы Бақылау комитеті бекіткен басылымдарда және Scopus-тың ақпараттық базасына кіретін журналында талап бойынша мақалалары жарияланған. Жалпы саны 8 (сегіз) ғылыми мақала жарық көрген.

9. Аннотацияның диссертация мазмұнына сәйкестігі.

Андатпа диссертациялық жұмыстың мазмұны мен құрылымымен толық сәйкестендірілген, негізгі зерттеулер ғылыми тұжырымдармен рәсімделген және Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің Білім және ғылым саласындағы Бақылау комитетінің Ғылыми дәрежелер беру ережелерінің талаптарына сәйкес келеді.

10. Диссертация мазмұнындағы және рәсімделуіндегі кемшіліктер.

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің Білім және ғылым саласындағы Бақылау комитетінің Ғылыми дәрежелер беру ережелерінің талаптарына сәйкес келеді.

М.К.Бакееваның диссертациялық жұмысын қарау барысында келесі сұрақтар туындады:

1. Әлемдік жаһандану жағдайында отандық (қазақстандық) медиа кеңістіктің, соның ішінде отандық телевизияның бүгінгі күнгі жағдайы шетелдік арналармен салыстырғанда қандай жағдайда?
2. Қазақстан аумағындағы эфир тарату жүйесі қай жылы және кімнің басшылығымен жүзеге асты?

3. Ұлттық телевизиялық контентті жасауда телережиссерлерге қойылатын талаптар қандай мәселелерді қамтуы керек?

4. Елімізде кешегі кеңестік дәуірден қалған қандай телевизиялық мұраларды атауға болады?

5. Ұлттық контент құруда тауашалық арналардың маңыздылығы қандай?

Қорғауға ұсынылып отырған диссертациялық жұмысының жетістіктерімен бірге, кейбір ескертпелері бар.

1. Ғылыми еңбекте кейбір грамматикалық, орфоэпиялық қателіктер кездеседі.

2. Әрбір тараудан кейін қорытынды тұжырымдарын толықтыру қажет.

Алайда, аталған ескертпелер ізденушінің диссертациялық жұмысына, тақырыптың өзектілігіне ешқандай нұқсан келтірмейді.

Диссертация мазмұнының Ғылыми дәреже беру ережелерінің 2-ші бөлімінің талаптарына сәйкестігі.

Докторант Бакеева Мадинаның «Қазақстан телевизиясында ұлттық контент құрудағы режиссура генезисі мен даму перспективалары» атты диссертациялық жұмысы отандық телевизия саласында тұңғыш рет телевизия режиссурасы ғылыми негізде өзекті әрі құнды тақырыптың бірі болып есептеледі.

Жоғарыда айтылған бірер ескертпелер болмаса, тұтастай алғанда диссертациялық жұмыс ҚР БҒМ Білім және ғылым саласындағы Бақылау комитетінің Ғылыми дәрежелер беру ережелерінің талаптарына сәйкес жазылған.

«Қазақстан телевизиясында ұлттық контент құрудағы режиссура генезисі мен даму перспективалары» атты диссертациялық жұмыстың авторы докторант Бакеева Мадина Кайратжановнаны 6D040600 «Режиссура» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) ғылыми дәрежесін алуға лайықты деп есептеймін.

Филология ғылымдарының докторы, профессор

ҚР Әділет Министрлігі заңнама және құқықтық

ақпарат институты Лингвистика орталығының

Бас ғылыми қызметкері

ТҮРСЫН Құдайберген

Қолтаңбаны растаймын: 1999 бөлімінің меңгерушісі Т. Моманжова